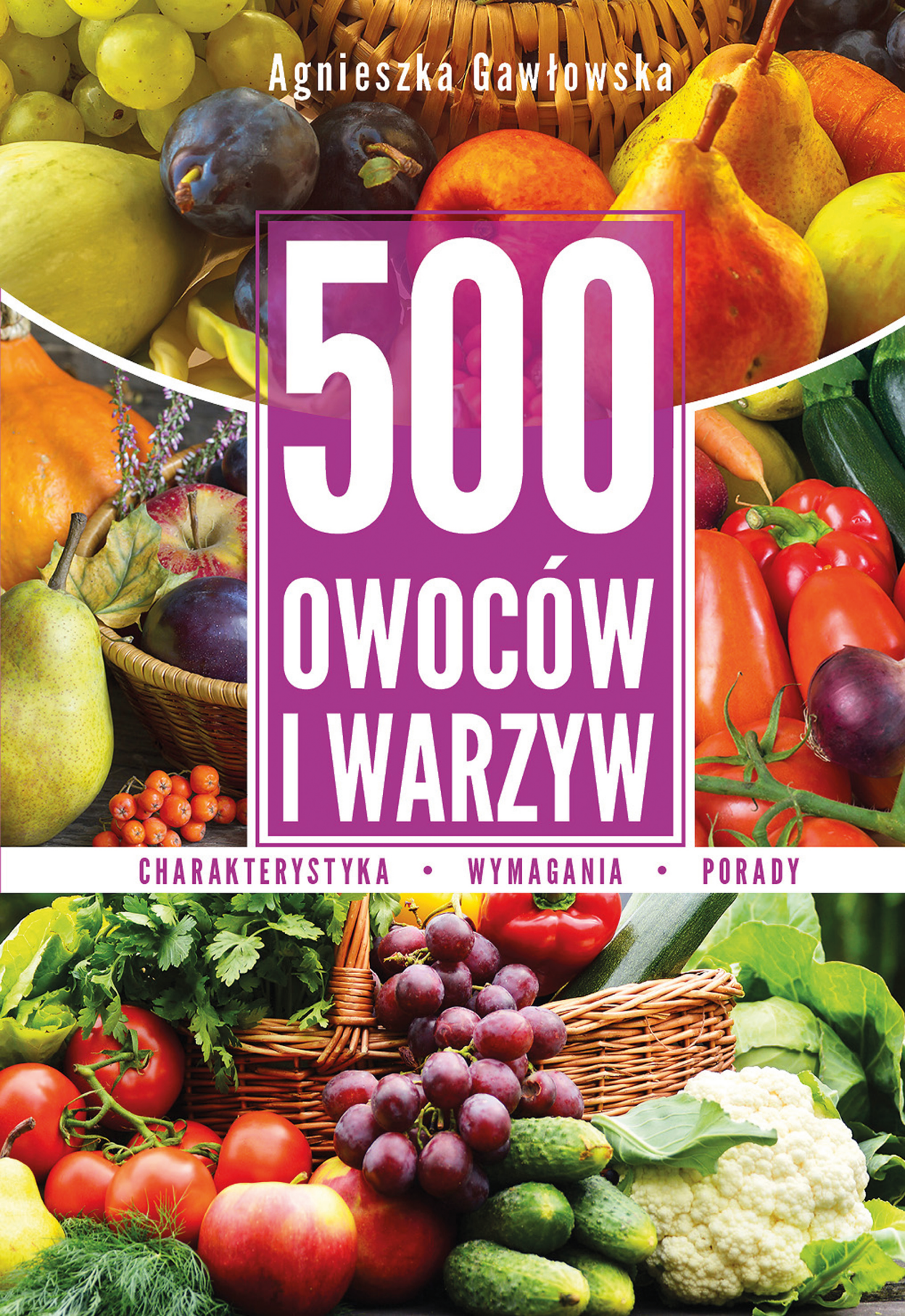

Agnieszka Gawłowska

500 OWOCÓW I WARZYSW

CHARAKTERYSTYKA • WYMAGANIA • PORADY

AGNIESZKA GAWŁOWSKA

**500
OWOCÓW
I WARZYN**

CHARAKTERYSTYKA

•

WYMAGANIA

•

PORADY

Spis treści

WSTĘP	5
OWOCE	12
WARZYWA	156
ROŚLINY UŻYTKOWE	288
SŁOWNICZEK	372
INDEKS NAZW POLSKICH	374
INDEKS NAZW ŁACIŃSKICH	377
BIBLIOGRAFIA	380

Wstęp

Warzywa i owoce są niezbędnym składnikiem jadłospisu. Ich ogromna różnorodność sprawia, że stanowią inspirację do przyrządzania zróżnicowanych i przede wszystkim pożywnych potraw. Mnogość barw i faktur czyni z nich również interesujące ozdoby ogrodu – niejednokrotnie cechy użytkowe tych roślin stawiane są na drugim miejscu.

Na rynku pojawia się coraz więcej owoców i warzyw egzotycznych. Często nie są one znane potencjalnym nabywcom. Nie wiadomo, czy można spożyć je na surowo, czy dopiero po przyrządzeniu, ani co zrobić, by wydobyć z nich najlepsze smaki i wartości. W prezentowanym poradniku oprócz opisów roślin znalazły się także informacje na temat ich zastosowania.

Bywa też, że w sklepach rośliny są oferowane pod nazwami zwyczajowymi, co może wprowadzić w błąd. Zdarza się też, że dany owoc lub warzywo jest znany wyłącznie pod nazwą zwyczajową, a oficjalna nazwa rodzajowa i gatunkowa nie jest wspominana. Dzieje się tak głównie dlatego, że nazwy zwyczajowe są dużo łatwiejsze (np. owoc kaktusa o nazwie pitaja nosi oficjalną nazwę *hylocereus falisty*). Rozbieżności zdarzają się też wśród krajowych warzyw i owoców, gdyż w różnych regionach kraju są nazywane odmiennie.

Treść książki ułożona została według oficjalnych nazw roślin w celu uniknięcia nieporozumień związanych z rozbieżnością pomiędzy określeniami zwyczajowymi, indeks nazw umieszczony na końcu książki pomoże z kolei poruszać się wśród mnogości nazewnictwa.

Najłatwiej rozpoznawać owoce i warzywa po ich budowie oraz smaku. Owoce najczęściej zawierają inne substancje chemiczne niż warzywa. Szczególnie dotyczy to różnorodnych cukrów. Warzywa, podobnie jak owoce, są źródłem cennych związków mineralnych i witamin, ale zwykle są mniej słodkie i łatwiej przyswajalne. Zazwyczaj są też mniej kaloryczne od owoców, co jednak nie jest regułą.

Warto zwrócić uwagę na rozbieżności w pojmowaniu tego, co powszechnie nazywamy owocem, a co nim właściwie jest. Owoc to w ogólnym rozumieniu użyteczna dla człowieka część rośliny. Biorąc pod uwagę np. rzepę jadalną i marchew, owocami są korzenie, a w przypadku kalarepy – pęd rośliny. Warto wiedzieć, że owocami zbóż są natomiast ziarna, a mieszcząca w sobie nasiona ścianka załężni to owoc jabłka. Z perspektywy botanika owocem nazywa się wyłącznie ściankę załężni zawierającą nasiona. Owoc jest więc powstałym z załężni (czyli części kwiatu) organem, który osłania rozwijające się nasiona i służy do ich rozsiewania. W tym znaczeniu owoc powstaje z zapylonych kwiatów. Na podstawie tych informacji należy podkreślić „podwójną naturę” bakłażana, ogórka, dyni, papryki czy też cukinii – są one nie tylko reprezentantami warzyw, lecz również owoców.

W prezentowanym opracowaniu jako owoce potraktowane zostały jadalne, zazwyczaj soczyste i mięsiste owoce, pestki oraz nasiona odmian uprawnych, których główną grupę stanowią płody drzew owocowych.

Obecnie panujące trendy kładące nacisk na zdrowe odżywianie oraz coraz większe zainteresowanie nowościami na rynku owocowo-warzywnym połączone z chęcią własnoręcznej uprawy niektórych z nich przyczyniły się do powstania tej książki. Może stanowić ona inspirację dla niezdecydowanych lub przewodnik dla tych, którzy chcą wiedzieć więcej.

KWIATOSTANY

baldach

koszycek

wierzchołka

kłos

okółek

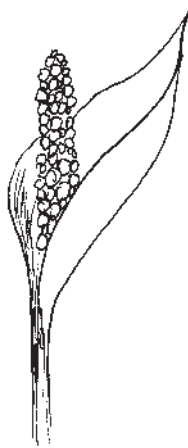
podbaldach

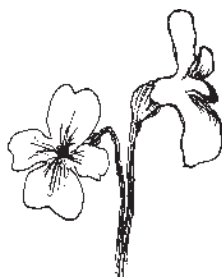
wiecha

baldachogrono

kolba

grzbiecisty

LIŚCIE

podługowaty

sercowaty

sierpowaty

lancetowaty

strzałkowaty

nieparzystopierzasty

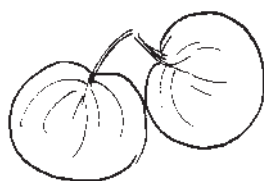
dłoniastosieczny

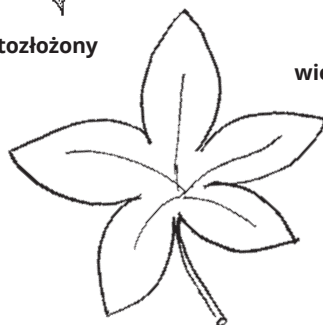
dłoniastozłożony

dłoniasty
wielokrotniesieczny

okrągły

pierzastodzielny

OWOCE

mieszek

torebka

łuszczyzna

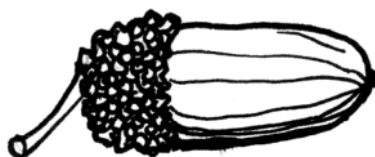
strąk

rozłupka

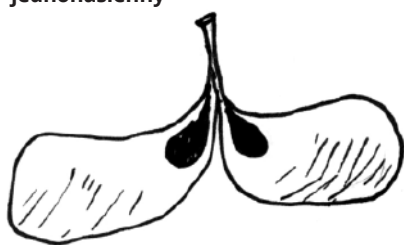
orzech
jednonasienny

orzech
właściwy

niełupka

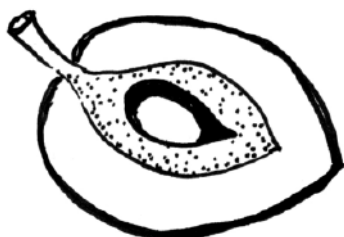
skrzydlak

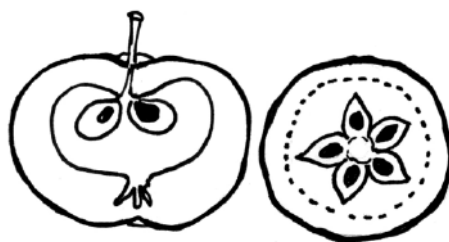
jagoda

ziarniak

pestkowiec

owoc jabłkowaty
(szupinkowy)

cytrus

wielopestkowiec

jagodostan

wieloorzeszkowiec

ULISTNIENIE ROŚLIN

ułożenie liści
naprzeciwległe

ułożenie liści
naprzemianległe

ułożenie liści
dwurzędowe

ułożenie liści
okółkowe

RODZAJE OWOCÓW

OWOCE POJEDYNCZE			OWOCE ZBIOROWE	OWOCOSTANY
Suche (owocnia skórzasta, zdrewniała)		Mięsiste (owocnia mięsista)	Wielopestkowiec np. malina	Jagodostan np. aloes
Pękające	Niepękające	Pestkowce np. wiśnia		
Mieszek np. kaczeniec	Rozłupka np. marchew			
Torebka np. mak	Orzeszek np. konopie	Jagody np. agrest, pomiddor, dynia		Owocostan orzeszkowy np. morwa
Łuszczyznka np. rzepak	Orzech np. dąb	Jabłkowate szupinkowe np. jabłko	Wieloorzeszko- wiec np. truskawka	Owocostan pestkowca np. figa
	Niełupka np. słonecznik			
Strąk np. rośliny motylkowe	Skrzydłak np. klon			
	Ziarniak np. zboża			

KLASYFIKACJA WARZYW

KAPUSTNE	np. kapusta pekińska, jarmuż
CEBULOWE	np. cebula zwyczajna, por
LIŚCIOWE	np. sałata siewna, pietruszka liściowa
KORZENIOWE	np. marchew zwyczajna, maniok jadalny
PSIANKOWATE	np. ziemniak, pomidor zwyczajny
DYNIOWATE	np. dynia zwyczajna, ogórek
RZEPOWATE	np. rzepa, rzodkiewka
STRĄCZKOWE	np. fasola zwykła, bób
WIELOLETNIE	np. chrzan pospolity, rabarbar ogrodowy
PRZYPRAWOWE	np. koper ogrodowy, kminek zwyczajny
RÓŻNE	np. oliwka europejska, karczoch zwyczajny

Agrest 'Hinnonmaki Röd'

Ribes uva-crispa 'Rod'

Rodzina: agrestowate (*Grossulariaceae*)

Występowanie

Agrest 'Hinnonmaki Röd' jest rośliną powszechnie uprawianą w Polsce. Prawdopodobnie krzewy agrestu pochodzą z Rosji.

Cechy morfologiczne

Krzew osiąga kulisty pokrój i ma dość wiotkie pędy. Owoce są koloru jaskrawoczerwonego, niezbyt duże, lekko omszone.

Wskazówki dla hodowców

Odmiana jest bardzo wytrzymała na mróz i daje obfite plony. Krzewy agrestu najlepiej rosną na żyznych glebach, bogatych w składniki pokarmowe, o odpowiedniej wilgotności i przepuszczalności. Najodpowiedniejsze dla agrestu są gleby lekko kwaśne, o pH 6,0–6,5, gliniaste lub piaszczysto-gliniaste. Najkorzystniejsze do uprawy agrestu są otwarte tereny równinne lub lekkie stoki o wystawie zachodniej, a także południowo- lub północno-zachodniej. Agrest źle rośnie na obszarach torfowiskowych, wilgotnych łąkach, w zagłębieniach terenu i kotlinach, gdzie mogą tworzyć się zastoiska mrozowe.

Zastosowanie

Agrest można spożywać bezpośrednio, zamrażać i przetwarzać. Jest wykorzystywany do produkcji kompotów, galaretek, dżemów oraz do kandyzowania. Jest komponentem mrożonych mieszanek owocowych i soków.

Aktinidia ostrolistna 'Issai'

Actinidia arguta 'Issai'

Rodzina: aktinidiowate (*Actinidiaceae*)

A

Występowanie

Jest to popularna w Polsce roślina o smacznych owocach i dużych walorach dekoracyjnych.

Cechy morfologiczne

Aktinidia ostrolistna jest ozdobnym pnączem o smacznych owocach (minikiwi) i błyszczą-

cych liściach, przebarwiających się jesienią na kolor cytrynowy. Roślina jest odporna na nasze warunki klimatyczne. Dorasta do 4 m wysokości i jest bardzo plenna. Owoce koloru jasnozielonego osiągają 2,5 cm długości. Są bardzo smaczne i aromatyczne.

Wskazówki dla hodowców

Aktinidia nie ma szczególnych wymagań jeśli chodzi o glebę. Wystarczą jej gleby umiarkowanie żyzne i wilgotne. Wymaga zacisznego, słonecznego stanowiska o wystawie południowej lub zachodniej. Dolne partie rośliny można na zimę okryć korą, by zabezpieczyć ją przed ostrymi mrozami. Roślinę należy przycinać późną jesienią lub zimą (przed rozpoczęciem wegetacji).

Zastosowanie

Owoce zawierają dużo mikroelementów, np cynk, a także witaminy, szczególnie witaminę C. W kuchni aktinidia jest typowym owocem deserowym. Nadaje się również na przetwory.

Alibertia jadalna

Alibertia edulis

Rodzina: marzanowate (*Rubiaceae*)

Występowanie

Alibertia występuje na nizinnych wybrzeżach tropikalnych obszarów Ameryki Środkowej i Południowej.

Cechy morfologiczne

Jest to zimozielona roślina (krzew lub drzewo), osiągająca 2–6 m wysokości. Liście są błysz-

czące, całobrzegie, koloru zielonego. Osiągają one wymiary 28 x 15 cm. Owocami są owalne jagody o słabym, podłużnym żebrowaniu. Po dojrzeniu mają żółty kolor i przypominają nieco cytryny. Jadalną częścią rośliny są słodkie, pomarańczowe osnówki nasion.

Wskazówki dla hodowców

Alibertia jest krzewem, który można przycinać, w cieplejszym klimacie jest więc często stosowana jako żywopłot. Daje też sporo cienia ze względu na duże liście. Może rosnąć na umiarkowanie żyznych, przepuszczalnych glebach. Wymaga wysokich temperatur i wysokiej wilgotności powietrza. Owoce należy zbierać wtedy, gdy są dojrzałe. Mogą zachować trwałość przez kilka dni.

Zastosowanie

Osnówki spożywa się bezpośrednio, zlizując je z nasion, lub używa się ich do produkcji galaretek i napojów.

Ananas jadalny

Ananas comosus, syn. *Ananas sativus*

Rodzina: ananasowate (*Bromeliaceae*)

Występowanie

Ananas pochodzi z tropikalnych obszarów Ameryki Południowej. Uprawiany jest w obszarach tropikalnych i subtropikalnych całego świata.

Cechy morfologiczne

Ananas jest naziemną, wieloletnią rośliną, osiągającą 50–150 cm wysokości. Liście rośliny są sztywne, równowąskie i wypukłe, zakończone ostrym, kłującym wierzchołkiem. W środku rozety liściowej na długim pędzie wyrasta zwarty, walcowaty kwiatostan. Z kwiatostanów żeńskich rozwijają się owocostany (owoce ananasa) zakończone pióropuszem liści. Dojrzałe owoce są żółto-zielone do pomarańczowo-żółtych. Osiągają długość 25 cm i ważą 1–3 kg.

Wskazówki dla hodowców

Ananasy wymagają wysokich temperatur. Można uprawiać je na terenach do wysokości 1500 m n.p.m. Im chłodniejszy jest klimat, w którym są uprawiane, tym kwaśniejsze są owoce. Nie są zbyt wymagające jeśli chodzi o gleby. Mogą rosnąć na glebach umiarkowanie żyznych i przepuszczalnych.

Zastosowanie

Mięszk ananasa jest bardzo bogaty w witaminy, aromatyczny i soczysty, o słodko-kwaśnym smaku. Można spożywać go na surowo oraz w postaci dżemów, galaretek i soków. Stosuje się go również do potraw mięsnych. Niedojrzałe owoce są trujące.

Antidesma wawrzynolistna

Antidesma bunius

Rodzina: wilczomleczowate (*Euphorbiaceae*)

Występowanie

Antidesma wawrzynolistna pochodzi z regionów tropikalnych i subtropikalnych Azji. Uprawiana jest w Indiach, na Sri Lance i w Indonezji. Niekiedy spotyka się jej uprawy również w Ameryce.

Cechy morfologiczne

Antidesma jest zimozielonym, nisko rozkrzewiającym się drzewkiem lub krzewem.

Jej liście są skórzaste, ciemnozielonej barwy, błyszczące, lancetowatego lub jajowatego kształtu. Osiągają one długość ponad 20 cm. Kwiaty są niepozorne, czerwonego koloru. Wyrastają w groniastych kwiatostanach. Owoce są okrągłymi pestkowcami o średnicy ok. 1 cm. W pełni dojrzałe owoce są czerwone do ciemnofioletowych. Mięsz jest szklisty. Ma orzeźwiający, kwaskowaty smak. Sok bardzo silnie plami.

Wskazówki dla hodowców

Antidesma wymaga bardzo dużych ilości opadów. Nie jest rośliną wymagającą jeśli chodzi o glebę. Może rosnąć nawet na gruntach o średniej żyzności. Ze względu na niewielkie wymagania jest popularną rośliną ogrodową w krajach strefy subtropikalnej i tropikalnej. Owoce dojrzewają ok. 5–6 miesięcy po kwitnieniu.

Zastosowanie

Antidesma może być spożywana na surowo, duszona, jako dodatek do ryb lub innych potraw. Dusić i gotować można również niedojrzałe owoce. Z owoców antidesmy przygotowuje się dżemy i galaretki. Lokalnie produkuje się z nich również wino i ocet winny.

Areka katechu

Areca catechu

Rodzina: arekowate (*Areaceae*)

Inna nazwa: pinang

Występowanie

Areka katechu uprawiana jest w Azji Południowo-Wschodniej oraz na Filipinach.

Cechy morfologiczne

Areka katechu jest palmą, osiągającą zwykle 10–15 m wysokości. W sprzyjających warunkach może dorastać nawet do 30 m wysokości. Jej liście są pierzaste, o długości ok. 2 m. Małe jasnożółte kwiaty zebrane są w rozgałęzione kwiatostany. Owoce barwy żółtej lub pomarańczowej, jajowatego kształtu, osiągają średnicę ok. 6 cm.

Wskazówki dla hodowców

Areka wymaga ciepłych, słonecznych stanowisk, przepuszczalnych, lekkich gleb oraz wysokiej wilgotności powietrza. Drzewo nie nadaje się do uprawy w naszej strefie klimatycznej.

Zastosowanie

Jej nasiona są popularną w Azji używką. Pokrojone w plasterki, doprawione wapnem i palonym tytoniem, owinięte w liście pieprzu żuwego znane są pod nazwą betel i służą do żucia. Żucie betelu zagłusza głód, ale jest też niebezpieczne, gdyż zawarte w nim substancje mogą być przyczyną nowotworów jamy ustnej.

Aronia czarna

Aronia melanocarpa
Rodzina: różowate (*Rosaceae*)

Występowanie

Aronia czarna jest krzewem powszechnie uprawianym w Europie, również w Polsce.

Cechy morfologiczne

Aronia czarna dorasta do 2 m wysokości i ma rozłożysty pokrój. Jej jagody są prawie czarne, kuliste, z lekkim szarym nalotem.

Wskazówki dla hodowców

Aronia nie jest szczególnie wymagająca jeśli chodzi o glebę. Wystarcza jej przeciętna jakość podłoża. Najlepiej rośnie na stanowiskach umiarkowanie wilgotnych i w pełni nasłonecznionych. Aronia może być sadzona w ogrodach nie tylko ze względu na jadalne owoce, ale również dla ozdoby. Daje dość obfite plony jagód.

Zastosowanie

Smak owoców tej odmiany aronii nie jest zbyt dobry. Używane są one zazwyczaj do poprawiania barwy przetworów – soków i dżemów.

Aronia śliwolistna

Aronia xprunifolia

Rodzina: różowate (*Rosaceae*)

Występowanie

Podobnie jak aronia czarna, również ta odmiana jest powszechnie uprawiana w Europie.

Cechy morfologiczne

Aronia śliwolistna jest krzewem dorastającym nawet do 3 m wysokości. Ciemnozielone, skórzaste liście przebarwiają się jesienią na kolor pomarańczowoczerwony, co jest cenną cechą dekoracyjną tej rośliny. Owoce są kulistego kształtu, ciemnofioletowe lub czarne.

Wskazówki dla hodowców

Aronia wymaga gleb średniej żyzności i umiarkowanej wilgotności podłoża. Najlepiej rośnie na stanowiskach w pełni nasłonecznionych. Aronia śliwolistna jest krzewem owocowym, ale może być także atrakcyjną ozdobą ogrodu z powodu intensywnego zabarwienia jesiennych liści.

Zastosowanie

Owoce tej odmiany aronii mogą być spożywane bezpośrednio. Często są używane również do przetworów. Są bogate w witaminę C oraz antyoksydanty.

Asimina trójkłapowa

Asimina triloba

Rodzina: flaszowcowate (*Annonaceae*)

Inna nazwa: urodlin

Występowanie

Asimina jest krzewem lub niewielkim drzewem pochodzącym ze Stanów Zjednoczonych.

Cechy morfologiczne

Asimina dorasta do 6 m wysokości. Jej liście są jajowatego kształtu, jasnozielone. Jesienią przebarwiają się na żółto. Kwiaty są duże, kubkowatego kształtu, ciemnopurpurowe. Owoce są bardzo smaczne (o smaku mango i banana). Osiągają one wagę ok. 40 dag i długość ok. 15 cm.

Wskazówki dla hodowców

Asimina nie pochodzi z naszej strefy klimatycznej, dlatego jest bardzo rzadko spotykana w Polsce. Wymaga średnio żyznych gleb o umiarkowanej wilgotności oraz nasłonecznionego lub nieco zacienionego stanowiska. Jednak musi być ono zaciszne i ciepłe, gdyż roślina nie jest w pełni mrozoodporna. Asimina jest atrakcyjnym krzewem ozdobnym.

Zastosowanie

Owoce asyminy są bogate w białko i bardzo smaczne. Mogą być spożywane na surowo.

Awokado

Persea americana Mill.

Rodzina: wawrzynowate (*Lauraceae*)

Inna nazwa: smaczliwka właściwa

Występowanie

Awokado pochodzi z Ameryki Środkowej. Dziś uprawia się je w Stanach Zjednoczonych, Meksyku, na Karaibach, w Indonezji, Brazylii, na Nowej Zelandii, w Izraelu i w RPA.

Cechy morfologiczne

Awokado jest zimozielonym, rozłożystym drzewem osiagającym 10–20 m wysokości. Liście są jajowate lub owalne, błyszczące po stronie górnej i matowe po dolnej. Osiągają one długość do 40 cm. Kwiaty są zebrane w boczne i szczytowe baldachowate kwiatostany. Owoce mają kształt gruszkowaty lub jajowaty. Niektóre odmiany mają owoce do 30 cm długości. Okrywa owoców jest skórzastaziolona, fioletowa lub prawie czarna. Mięsz jest jasnozielony lub kremowy.

Wskazówki dla hodowców

Awokado jest rośliną mało wymagającą. Wytrzymuje przymrozki do -6°C . Wyróżnione drzewa mogą dać plon nawet do 100 kg owoców rocznie. Do uprawy konieczna jest średnia temperatura roczna powyżej 13°C oraz wysoka wilgotność powietrza.

Zastosowanie

Owoce awokado są bardzo pożywne, bogate w białko i tłuszcz (zawartość tłuszczu ok. 25%). Mięsz zjada się na surowo, gdyż gotowany staje się gorzki. Niedojrzałe owoce są trujące. Po zerwaniu powinny leżakować ok. 1–2 tygodni, aż okrywa da się lekko ugiąć pod naciskiem palca. Używa się ich również do przygotowywania koktajli mlecznych i sałatek.

Występowanie

Bakkaurea Motleya pochodzi z nizinnych lasów deszczowych Jawy, Sumatry i Borneo. Jest uprawiana w Azji Południowo-Wschodniej.

Cechy morfologiczne

To zimozielone drzewo osiągające nawet 25 m wysokości. Młode pędy tej rośliny są srebrnoowłosione. Liście są lancetowate lub odwrotniejąkowe, do 35 cm długości.

Od strony spodniej i na nerwach są brzązowowłosione. Kwiaty o średnicy ok. 1 cm są zebrane w groniaste kwiatostany, wyrastające wprost z pnia i starych gałęzi. Owoce owalne lub prawie okrągłe, wielkości 3–4 cm, rosną w gronach o długości nawet 60 cm. Dojrzałe owoce mają żółto-brązową lub łososiową okrywą. Jadalną częścią rośliny jest miąższ o słodkim lub kwaśnym smaku, bardzo soczysty.

Wskazówki dla hodowców

Bakkaurea może rosnąć wyłącznie w wilgotnym i gorącym klimacie tropikalnym. Nie daje się hodować na terenach powyżej 750 m n.p.m. W klimacie tropikalnym tworzy sady, jest też cennym drzewem cieniodajnym.

Zastosowanie

Owoce o słodko-kwaśnym miąższu mogą być w całości marynowane, przeznaczone na sok lub na wino. Można też spożywać miąższ na surowo lub gotowany z cukrem.

Bakkaurea słodka*Baccaurea dulcis*Rodzina: wilczomleczowate (*Euphorbiaceae*)**Występowanie**

Bakkaurea słodka pochodzi z południowych rejonów Sumatry. Uprawiana jest w Malezji i Indonezji.

Cechy morfologiczne

To zimozielone drzewo osiągające 15 m wysokości. Liście są skórzaste, nagie, lancetowatego kształtu. Kwiaty żółtej barwy

są zebrane w groniaste, wyrastające bezpośrednio z pnia kwiatostany, osiągające długość ok. 15 cm. Owoce bakkaurei słodkiej są okrągłe i mają średnicę ok. 3–4 cm. Ich powierzchnia jest matowa, gładka, pomarańczowa lub żółto-brązowa, we wnętrzu znajdują się ciemnofioletowe nasiona w białych, galaretowatych osnówkach o słodko-kwaśnym smaku.

Wskazówki dla hodowców

Wiele gatunków bakkaurei uprawianych jest jako drzewa owocowe. Wymagają tropikalnego klimatu, o wysokich temperaturach i bardzo wysokiej wilgotności powietrza oraz stale wilgotnej glebie. Bakkaurea słodka nie nadaje się do uprawy w klimacie umiarkowanym.

Zastosowanie

Owoce można spożywać na surowo lub po zago-towaniu z cukrem. Nadają się również do marynowania.

Banan zaostrozony

Musa xparadisiaca

Rodzina: bananowate (*Musaceae*)

Inne nazwy: banan rajski, banan zwyczajny, pizang

Występowanie

Roślina występuje w strefie tropikalnej i subtropikalnej. Uprawiana jest na wielu kontynentach.

Cechy morfologiczne

Bylina osiąga 10–15 m wysokości, ma 4-metrowe liście i szczytowe kwiatostany o 50–150 cm długości. Każdy kwiatostan ma 2–20 okółków po 10–20 kwiatów. Z każdego kwiatu rozwija się jeden owoc. Owoce to smukłe jagody do 35 cm długości o żółtej skórce. Niektóre odmiany mają skórkę zieloną lub pomarańczową i kremowy, jasno-żółty miąższ o słodkim do słodko-kwaśnego smaku.

Wskazówki dla hodowców

Banany wymagają tropikalnego klimatu, ale w odpowiednich warunkach można je hodować również w bardziej umiarkowanym ciepłym klimacie. Wymagają obfitego nawożenia oraz regularnego nawadniania, szczególnie w okresie suszy. Owoce bananów uzyskuje się po prawie 2 latach od posadzenia roślin. Po owocowaniu pęd rośliny obumiera.

Zastosowanie

Banany są spożywane na surowo jako owoce, wchodzi też w skład sałatek owocowych, konfitur i innych przetworów. Suszone używane są jako bakalie. Banany mączyste o niskiej zawartości cukru służą do smażenia, gotowania i pieczenia. W niektórych regionach Afryki z bananów warzy się piwo. Suszone owoce są przerabiane na mąkę, a liście zawierają substancje lecznicze.

Baobab właściwy

Adansonia digitata

Rodzina: welniakowate (*Bomacaceae*)

Występowanie

Baobab właściwy jest rośliną typową dla Afryki, ale ze względu na odporność na brak wody i bardzo małe wymagania sadi się go niekiedy w innych regionach świata.

Cechy morfologiczne

Drzewo dorasta do 20 m. Jego cechą charakterystyczną jest bardzo duży przyrost pnia na grubość – dorosłe drzewa mogą osiągać nawet 40 m w obwodzie. Baobaby żyją nawet 1000 lat. Liście są dłoniaste, złożone z 5 jajowatych listków o długości ok. 12 cm. Spód listków jest filcowatoowłosiony. Kwiaty białe mają gęsto omszone kielichy i zwisają na długich szypułkach. Owoce baobabu mają okrągły lub owalny kształt i osiągają długość ponad 30 cm. Okrywa owoców ma grubość ok. 3 mm i jest brązowa, filcowatoowłosiona. W środku owocu znajduje się jadalna kleisto-śluzowata masa.

Wskazówki dla hodowców

Baobaby są mało wymagające. Znoszą wysokie temperatury oraz okresowy brak wody. Mogą rosnąć na piaszczystych, ubogich glebach. Baobabów nie da się uprawiać w naszej strefie klimatycznej, gdyż nie są mrozoodporne.

Zastosowanie

Mięszsz owoców jest jadalny na surowo lub suszony. W połączeniu z wodą lub mlekiem daje wartościowy napój. Z wyrąbanych w pniach otworów zbiera się sok, który w czasie suszy może zastąpić wodę. Młode pędy i korzenie spożywane są jako jarzyna.

Beninkaza szorstka

Benincasa hispida

Rodzina: dyniowate (*Cucurbitaceae*)

Występowanie

Beninkaza szorstka występuje w Indiach, Malezji, Indonezji, Chinach, na Karaibach i na Filipinach.

Cechy morfologiczne

To roślina jednoroczna, pnąca, wspinająca się lub płożąca, o pędach wielometrowej długości. Pędy są kanciaste, żebrowane i rzadko owłosione. Liście mają do 25 cm średnicy. Kwiaty wyrastają pojedynczo w kątach liści i są żółtego koloru. Ich dzwonkowate kielichy są srebrnoowłosione. Owocem jest owalna jagoda o zielonej okrywie z białym woskowatym nalotem i przejrzysto-białym miąższu.

Wskazówki dla hodowców

Beninkaza szorstka najlepiej rośnie na żyznych glebach w klimacie tropikalnym. Może być uprawiana do wysokości 1000 m n.p.m. Roślinę zapyla się ręcznie, aby zawiązało się więcej owoców. Zbiory trwają nawet do 5 miesięcy.

Zastosowanie

Miąższ owoców nie ma smaku. Owoc są bardzo trwałe i można je długo przechowywać nawet bez schłodzenia. Niedojrzałe owoce obiera się i dusi lub przygotowuje się z nich zupę. Można je też faszerować. W niektórych regionach miąższ kandyzuje się i spożywa na słodko, a z liści i pąków kwiatowych przyrządza się sałatki.

Borówka brusznica 'Koralle'

Vaccinium vitis-idaea 'Koralle'

Rodzina: wrzosowate (*Ericaceae*)

Występowanie

Pospolicie występuje w strefie umiarkowanej chłodnej na półkuli północnej. Występuje również w Polsce.

Cechy morfologiczne

To niewysoka, zimozielona krzewinka, osięgająca w dobrych warunkach 20–30 cm wysokości. Liście są jajowate, ciemnozielone i błyszczące. Kwiaty białe lub jasnoróżowe, zebrane w groniaste kwiatostany. Pod koniec lata pojawiają się kuliste, jasnoczerwone owoce. 'Koralle' jest najstarszą i najlepiej poznaną odmianą tej borówki.

Wskazówki dla hodowców

Borówka jest w pełni mrozoodporna, może rosnąć na glebach piaszczystych i przepuszczalnych. Dobrze znosi niedobory wody. Preferuje słoneczne lub półcieniste stanowiska. W naturze często rośnie pod sosnami. Uprawa borówki jest szczególnie łatwa w ogrodach leśnych. W innych warunkach wymaga przygotowania przepuszczalnego podłoża. Można szczepić ją szczepionką mikoryzową, co korzystnie wpływa na korzenie i plony tej rośliny.

Zastosowanie

Z owoców przygotowuje się aromatyczne, lekko cierpkie przetwory o dużej zawartości witamin – soki, dżemy i galaretki. Można je również zamrozić. Zarówno owoce, jak i liście tej rośliny są cennym surowcem leczniczym.

Borówka wysoka 'Bluecrop'

Vaccinium corymbosum 'Bluecrop'

Rodzina: Wrzosiowate (*Ericaceae*)

B

Występowanie

Odmiana 'Bluecrop' borówki wysokiej pochodzi ze Stanów Zjednoczonych. W Polsce borówki wysokie są uprawiane od lat 70. XX wieku.

Cechy morfologiczne

To wieloletni krzew, wytrzymały na mrozy. Znosi temperatury do ok. -25°C. Jej dobre-

mu wzrostowi sprzyjają opady i stała wilgotność gleby. Owoce są kuliste, granatowo-błękitne z sinym nalotem, bardzo smaczne.

Wskazówki dla hodowców

Borówki nie znoszą ciężkich, zwięzłych i wapiennych gleb. Preferują kwaśny odczyn podłoża. Gleba powinna być przepuszczalna i próchnicza oraz ciepła. Najlepiej rosną w pełnym nasłonecznieniu, ale należy je chronić przed suszą, zwłaszcza na ubogich, piaszczystych glebach. Ziemię wokół krzewów należy ściółkować liśćmi dębu, korą drzew iglastych, torfem, słomą lub trocinami drzew iglastych.

Zastosowanie

Owoce borówki wysokiej są bardzo smaczne, bogate w witaminy, pektyny, sole mineralne oraz mikro- i makroelementy. Przetwory z borówki oraz świeże owoce leczą choroby oczu, serca i przewodu pokarmowego. Owoce bardzo dobrze nadają się również do mrożenia.

Boueja wielkolistna

Bouea macrophylla

Rodzina: nanerczowate (*Anacardiaceae*)

Inna nazwa: gandaria pospolita

Występowanie

Boueja wielkolistna pochodzi z zachodniej Malezji, Jawy i Sumatry. Uprawiana jest w Azji Południowo-Wschodniej.

Cechy morfologiczne

Drzewo osiąga ponad 20 m wysokości. Liście są skórzaste, ciemnozielone i błyszczące. Młode liście mają jaskrawioletowy kolor i dorastają nawet do 30 cm długości.

Kwiaty są drobne, o niewielkich płatkach barwy żółtozielonej. Są zebrane w zwisające wiechy długości ok. 10 cm. Owoce są okrągłowoowalne z cienką i gładką skórką żółtej lub pomarańczowej barwy. Żółtopomarańczowy miąższ dojrzałych owoców jest bardzo aromatyczny, kwaśny lub słodki.

Wskazówki dla hodowców

Boueja najlepiej rośnie w wilgotnym, tropikalnym klimacie nizinnym. Wymaga stosunkowo żyznych i wilgotnych gleb. Dobrze rośnie na słońcu i w półcieniu. Boueję rozmnaża się zwykle z nasion. Drzewa owocują dopiero ok. dziesiątego roku życia. Plon owoców z jednego drzewa może wynieść rocznie nawet 200 kg.

Zastosowanie

Owoce bouei jada się ze skórką na surowo lub przetwarza na kompoty, dżemy i sosy. Niedojrzałe owoce są składnikiem curry i sosu sambal. Na Jawie spożywa się również młode liście tej rośliny.

Brzoskwinia 'Harnaś'

Prunus persica 'Harnaś'

Rodzina: różowate (*Rosaceae*)

Występowanie

Brzoskwinia 'Harnaś' jest bardzo popularną w Polsce odmianą. Nadaje się do uprawy w cieplejszych regionach kraju.

Cechy morfologiczne

Drzewo dorasta nawet do 5 m wysokości. Rośnie szybko i bardzo silnie. Owoce są średniej wielkości, o pomarańczowej skórce z czerwonym rumieńcem, silnie omszone. Są bardzo smaczne, miąższ bardzo łatwo odchodzi od pestki. Dojrzewają na początku sierpnia.

Wskazówki dla hodowców

Brzoskwinia 'Harnaś' może przemarzać w północno-wschodniej Polsce. W pierwszych latach po posadzeniu należy ją osłaniać przed działaniem mrozu. Preferuje słoneczne, zaciszne stanowiska. Najlepiej rośnie na żyznych, próchnicznych, lekkich i piaszczystych glebach. Jak u innych brzoskwiń, podstawowym zabiegiem pielęgnacyjnym jest wczesnowiosenne cięcie.

Zastosowanie

Owoce tej odmiany najlepiej smakują świeże. Raczej nie używa się ich do przygotowywania przetworów.

Byrsonima grubolistna

Byrsonima crassifolia

Rodzina: malpigiowate (Malpigiaceae)

Występowanie

Byrsonima pochodzi z Meksyku i Ameryki Środkowej. Występuje też na Karaibach i w tropikalnych regionach Ameryki Południowej.

Cechy morfologiczne

Byrsonima jest zimozielonym drzewem dorastającym nawet do 20 m. Ma szeroką

koronę. Jej młode gałęzie pokryte są czerwono-brązowymi włoskami. Liście są całobrzegie, skórzaste, odwrotniejałowate, o tępo zakończonych lub wciętych wierzchołkach. Osiągają ponad 15 cm długości. Od spodu są filcowatoowłosione. Kwiaty o barwie żółtopomarańczowej zebrane są w szczytowe grona o długości do 20 cm. Owoce są okrągłe, o średnicy ok. 2 cm, o gładkich okrywkach koloru żółtego, pomarańczowego lub czerwonego. Miąższ owoców jest biały, mączysto-soczysty, o kwaśkowym lub słodkawym smaku. Zapach miąższu jest dość nieprzyjemny.

Wskazówki dla hodowców

Byrsonima najlepiej rośnie w ciepłym i wilgotnym klimacie. Wymaga średnio urodzajnych, ale wilgotnych i ciepłych gleb. Może rosnąć w słońcu lub w półcieniu.

Zastosowanie

Owoce byrsonimy są bardzo popularne w Ameryce Łacińskiej. Przechowuje się je przykryte wodą, gdyż inaczej bardzo szybko się psują. Są jedzone na surowo lub jako marynata. Dodaje się je do zup i sosów oraz do ciast i mięs. Stosuje się je też do wyrobu soków i napojów alkoholowych.

Chleb świętojański

Ceratonia siliqua

Rodzina: bobowate (*Fabaceae*)

Inna nazwa: szarańczyn strąkowy

Występowanie

To zimozielone drzewo występuje w regionie śródziemnomorskim oraz w Azji Mniejszej.

Cechy morfologiczne

Szarańczyn jest drzewem dorastającym do 15 m, o szarobrązowej, popękanej korze i szerokiej koronie. Liście są odwrotniejąkowane, sztywne, błyszczące, ciemnozielonej barwy, opadają co dwa lata w lipcu, a wiosną następnego roku częściowo się odnawiają. Kwiaty są zebrane w groniaste kwiatostany. Owocami są duże strąki o skórzastej, brązowej okrywie i brązowym, miękkim miąższu. Osiągają do 20 cm długości.

Wskazówki dla hodowców

Chleb świętojański wymaga gleb o średniej żyzności, przepuszczalnych i niezbyt mokrych. Dobrze rośnie na nasłonecznionych stanowiskach. Owoce szarańczynu do czasu rozpowszechnienia się trzciny cukrowej i buraków cukrowych były głównym źródłem cukru dla mieszkańców regionu śródziemnomorskiego.

Zastosowanie

Owoce szarańczynu są słodkie, przypominają nieco w smaku ośdzone kakao. Zawierają bardzo mało tłuszczu. Mąki ze zmielonego szarańczynu używa się do barwienia napojów i ciast. Z owoców pozyskuje się sok, używany jako syrop do konserw owocowych oraz dodatek do napojów alkoholowych.

Chlebowiec chempedak

Artocarpus integer

Rodzina: morwowate (*Moraceae*)

C

Występowanie

Chlebowiec chempedak pochodzi z Archipelagu Malajskiego. Uprawiany jest również na Nowej Gwinei.

Cechy morfologiczne

Ten gatunek chlebowca jest blisko spokrewniony z chlebowcem różnolistnym. Dorasta nawet do 40 m wysokości i jest zimozielonym drzewem. Na młodych gałęziach liście

są trójkłapowe, na starszych całobrzegie, jajowatego kształtu. Kwiaty żeńskie i owoce wyrastają na krótkopędach wprost z pnia i konarów. Walcowate owoce dorastają do 35 cm długości. Mają żółty lub żółto-brązowy kolor i nieprzyjemny, silny zapach. Dojrzały miąższ jest pomarańczowy i ma mocny, słodki i aromatyczny smak.

Wskazówki dla hodowców

Chlebowiec tego gatunku najlepiej rośnie na glebach głębokich i bardzo żyznych. Do właściwego rozwoju potrzebuje wilgotnego i ciepłego, tropikalnego klimatu. Chlebowiec rozmnaża się przez nasiona, ale plon owoców trudno przewidzieć.

Zastosowanie

Młode owoce tego chlebowca (bez skórki) po ugotowaniu w mleku kokosowym dodawane są do potraw curry i do zup. Miąższ można również smażyć na głębokim oleju w cieście z mąki ryżowej.

Chlebowiec różnolistny

Artocarpus heterophyllus

Rodzina: morwowate (*Moraceae*)

Inna nazwa: drzewo bochenkowe

Występowanie

Roślina pochodzi z południowych Indii. Rozprzestrzeniła się też w Azji i Afryce, w Europie jest raczej niespotykana.

Cechy morfologiczne

To duże, okazałe, zimozielone drzewo, dorastające do 30 m wysokości. Owoce osiągają do 100 cm długości i 50 cm grubości, a ich waga może przekraczać 25 kg. Są gruszkowatego kształtu, mają zielonkawą okrywą o grubości 1 cm. Każdy z nich zawiera

ok. 500 nasion. Dojrzały miąższ jest słodki, mdły i ma nieprzyjemny zapach, przypominający durian. Liście chlebowca różnolistnego są błyszczące, ciemnozielone, dość cienkie i skórzaste. Osiągają długość 25 cm. Kwiaty są niepozorne, bardzo licznie zebrane w zwarte kwiatostany, wyrastające z pnia i z konarów drzewa.

Wskazówki dla hodowców

Chlebowiec różnolistny wymaga żyznych, głębokich i pulchnych gleb oraz wilgotnego, gorącego, tropikalnego klimatu. Można sadzić go do wysokości 2000 m n.p.m. Niekiedy można zebrać rocznie nawet 2 t owoców z jednego drzewa.

Zastosowanie

Chlebowiec różnolistny ma bardzo pożywne owoce. Niedojrzałe pokrojone w kostkę służą po ugotowaniu jako dodatek do innych potraw, składnik curry oraz kiszonek. Dojrzały, słodki miąższ można jeść na surowo lub w postaci dżemów, galaretek i sosów. W Azji jada się również owoce suszone, namoczone przed spożyciem w osolonej wodzie.

Chlebowiec właściwy

Artocarpus altilis

Rodzina: morwowate (Moraceae)

Inna nazwa: drzewo chlebowe

Występowanie

Chlebowiec właściwy występuje w Azji Południowo-Wschodniej i na Polinezji.

Cechy morfologiczne

To drzewo o zimozielonych, zrzucających podczas suszy liściach, osiągnące nawet 30 m wysokości. Kora, liście i młode owoce

zawierają lateks. Drzewo charakteryzuje się bardzo dużymi, skórzastymi, szorstko-owłosionymi liśćmi osiągającymi wymiary 50 x 90 cm. Drobne, niepozorne, zielone kwiaty są zebrane w główkowate kwiatostany. Owoce są okrągłe lub jajowate, osiągają długość 30 cm i wagę 1 kg. Ma zieloną, miękkokolczastą okrywę i biały, zwarty, mączysty miąższ.

Wskazówki dla hodowców

Uprawa tego gatunku chlebowca wymaga głębokich, próchnicznych gleb oraz wilgotnego, gorącego, okołorównikowego klimatu. Dobrze rośnie na stanowiskach słonecznych i półcienistych. Roślinę można rozmnażać z nasion lub wegetatywnie, z odrostów korzeniowych. Z jednego drzewa otrzymuje się w ciągu roku 50–200 owoców.

Zastosowanie

Owoce chlebowca właściwego są bardzo smaczne. Niedojrzałe można piec, dusić i smażyć. Mają łagodny, orzechowy smak i często są przygotowywane podobnie jak ziemniaki. Z suszonych i zmielonych owoców piecze się chleb i herbatniki. Jadalne są również gotowane lub pieczone nasiona. Mleczny sok służy do produkcji gumy do żucia.

Cyklanteras stopowa

Cyclanthera pedata

Rodzina: dyniowate (*Cucurbitaceae*)

Inna nazwa: korilla

Występowanie

Cyklanteras pochodzi z Andów. Uprawiana jest również w Meksyku i w Peru oraz w Azji i w Afryce.

Cechy morfologiczne

Cyklanteras jest jednorocznym pnączem o delikatnych pędach osiągających 5 m długości. Przyczepia się za pomocą wąsów czepnych. Liście o wielkości do 20 cm są dłoniastopodzielone i ząbkowane. Kwiaty są niewielkie, zebrane w groniaste kwiatostany. Owoc jest jagodą o długości ponad 20 cm o podługowatym, jajowatym kształcie. Ich wierzchołek jest charakterystycznie wyciągnięty i wygięty. Przypominają nieco owoce ketmii lub zieloną paprykę.

Wskazówki dla hodowców

Cyklanteras wymaga stosunkowo żyznych, próchnicznych gleb oraz umiarkowanie wilgotnego podłoża. Rośliny nie da się uprawiać w naszym klimacie, gdyż pochodzi ze strefy tropikalnej i nie jest mrozoodporna.

Zastosowanie

Cyklanteras jest spożywana duszona lub na surowo, w formie sałatki. Spożywane są również młode pędy i liście. Puste jagody (bez miąższu) są faszerowane ryżem lub mięsem.

Cytron

Citrus medica

Rodzina: rutowate (*Rutaceae*)

Inna nazwa: cedrat

Występowanie

Cytron prawdopodobnie pochodzi z Indii i podnóża Himalajów. Rozpowszechniony jest w Chinach, krajach śródziemnomorskich, w Kalifornii, na Florydzie i na Karaibach.

Cechy morfologiczne

To niewielkie drzewo lub krzew dorasta do wysokości 3 m. Lancetowate liście mają piłkowane brzegi. Na pędach rośliny znajdują się grube, krótkie kolce. Czerwone kwiaty mają po 5 płatków. Owocami są jagody jajowatego kształtu i żółtego koloru, dorastające do 20 cm. Skórka owoców jest gruba, pomarszczona, z woskowym nalotem. Miąższ jest żółty i kwaśny.

Wskazówki dla hodowców

Cytron wymaga klimatu subtropikalnego. Można go uprawiać w tropikach, ale jedynie w terenach wyżynnych, gdzie jest nieco chłodniej. Znosi przymrozki nawet do -4°C . Cytron jest wrażliwy na duże wahania temperatury. Można rozmnażać go przez nasiona lub sadzonki. Może owocować przez ponad 30 lat.

Zastosowanie

Skórki owoców używa się do kandyzowania i wyrobu słodczy. Kandyzowana skórka znana jest pod nazwą cykata. Pozyskuje się ją ze sfermentowanych, niedojrzałych owoców. Miąższ cytronu jest w zasadzie niejadalny. Z soku otrzymuje się kwas cytrynowy.

Cytryna papeda

Citrus hystrix

Rodzina: rutowate (*Rutaceae*)

C

Inna nazwa: limonka kaffir

Występowanie

Papeda występuje w Azji Południowo-Wschodniej, na Mauritiusie, Sri Lance i na Filipinach.

Cechy morfologiczne

Liście papedy są połyskujące, mają ciemnozielony kolor i jajowaty kształt. Dorastają do 10 cm długości. Charakterystyczne dla rośliny są owoce – okrągłe, ciemnozielone, z od-

stającą końcówką przy łodydze. Ich skórka jest gruba, guzowata i pomarszczona. Dojrzałe owoce mają kolor jasnozielony, osiągają 7 cm długości. Kwiaty zebrane są w kwiatostany złożone z 2-5 kwiatów o kremowych lub czerwonych płatkach.

Wskazówki dla hodowców

Cytryna papeda wymaga klimatu tropikalnego lub subtropikalnego. Najlepiej owocuje przy stosunkowo wysokiej wilgotności powietrza. Wymaga żyznych, przepuszczalnych gleb. Roślinę sadi się też w przydomowych ogrodach.

Zastosowanie

Papeda ma bardzo szerokie zastosowanie w kuchni tajskiej – jest składnikiem zup, sosów curry i smażonych potraw. Liście służą (podobnie jak liście laurowe) do aromatyzowania potraw. Młode, miękkie liście dodaje się do sałatek – nadają im pikantny smak. Papeda dobrze łączy się z ziołami i mlekiem kokosowym. Smak skórki jest bardzo silny, dlatego też powinno się jej używać bardzo oszczędnie.

Cytryna szorstka

Citrus jambhiri

Rodzina: rutowate (*Rutaceae*)

Występowanie

Dokładne pochodzenie rośliny nie jest znane. Prawdopodobnie gatunek wywodzi się z Indii Południowo-Zachodnich. Roślinę uprawia się w tropikach i subtropikach w Ameryce Środkowej i południowej Azji.

Cechy morfologiczne

Cytryna szorstka to niewielkie drzewo lub krzew, dorastające do 3–6 m wysokości. Jest rośliną blisko spokrewnioną z cytryną zwyczajną. W kątach eliptycznych liści wyrastają ciernie długości ok. 1 cm. Owoce są jagodami o jajowatym kształcie i przypominają zwykłe, duże cytryny. Ich skórka jest jednak grubsza i pokryta grubymi brodawkami. Smakuje podobnie jak cytryna zwyczajna.

Wskazówki dla hodowców

Wymaga klimatu subtropikalnego, nieco chłodniejszego od tropików. Może znosić lekkie przymrozki. Najlepiej rośnie na przepuszczalnych, próchnicznych glebach. Cytrynę szorstką można rozmnażać z nasion i wegetatywnie – z sadzonek.

Zastosowanie

Sok i miąższ wykorzystuje się w taki sam sposób jak cytrynę zwyczajną. Służą one do zakwaszania potraw, przyrządzania soków, galaretek i przetworów.

Występowanie

Cytryna zwyczajna pochodzi z Chin, jednak obecnie nie występuje tam w środowisku naturalnym. Dziś uprawiana jest przede wszystkim w Grecji, Hiszpanii, Meksyku, Stanach Zjednoczonych oraz we Włoszech. W krajach basenu Morza Śródziemnego drzewka cytrynowe uprawia się jako rośliny ozdobne.

Cechy morfologiczne

To drzewo dorastające do 5–6 m wysokości. Jej pędy i gałęzie pokryte są kolcami. Liście są błyszczące, piłkowane na brzegach, jasnozielonego koloru. Po roztarciu wydzielają

ją charakterystyczny aromat. Kwiaty cytryny są białe, o średnicy ok. 3 cm. Pojawiają się na drzewie przez cały rok, często nawet obok dojrzewających i dojrzałych owoców. Owocem cytryny jest żółta jagoda o jajowatym kształcie, osiągająca nawet do 14 cm długości. Ma stożkowaty lub tępo zakończony wierzchołek.

Wskazówki dla hodowców

Cytryna najlepiej rośnie w ciepłych regionach świata; może znieść krótkotrwałe, niewielkie przymrozki. Preferuje słoneczne stanowiska o przepuszczalnej, żyznej glebie. Lubi stałą wilgotność podłoża. W naszym klimacie cytrynę można hodować w pojemniku. Zaowocuje, jeśli zapewnimy jej jasne stanowisko, regularne podlewanie oraz wysoką temperaturę (powyżej 20–25°C).

Zastosowanie

Sok cytryny służy do aromatyzowania i zakwaszania różnych potraw. Skórka używana jest jako dodatek do słodczy i ciast.

Cytryniec chiński*Schisandra chinensis*Rodzina: cytryńcowate (*Schisandraceae*)**Występowanie**

W środowisku naturalnym cytryniec występuje w Chinach, Korei i na Syberii. W wielu krajach jest uprawiany jako pospolita roślina ozdobna.

Cechy morfologiczne

To wieloletnie pnącze dorasta do 10 m wysokości. Rośnie stosunkowo wolno. Jego pędy owijają się wokół specjalnych podpór lub wokół pni drzew. Liście eliptycznego kształtu są osadzone na długich ogonkach.

Cytryniec kwitnie na biało, kremowo lub różowo. Jego kwiaty są drobne, delikatnie pachnące. Ciemnoczerwone owoce zebrane w kłosy są kuliste.

Wskazówki dla hodowców

Cytryniec chiński najlepiej rośnie w miejscach nienarażonych na bezpośrednie działanie promieni słonecznych. Preferuje stanowiska lekko zacienione. Pnącze najbujniej rośnie na żyznych, wilgotnych i dostatecznie przepuszczalnych glebach. Cytryniec jest bardzo wrażliwy na suszę. Jest mrozoodporny i nadaje się do sadzenia we wszystkich regionach Polski. Wiosną należy go ciąć (nad 12–15 pąkiem na starych pędach) i przywiązywać do podpór, gdyż ułatwia to roślinie wspinanie się.

Zastosowanie

Owoce cytryńca służą do przyrządzania herbaty (wraz z dodatkiem kory i liści). Z owoców przyrządza się również konfitury i galaretki.

Czapetka malajska

Syzygium malaccense, syn. *Eugenia malaccensis*

Rodzina: mirtowate (*Myrtaceae*)

C

Występowanie

Czapetka malajska pochodzi z Archipelagu Malajskiego. Jest dość często uprawiana w tropikalnych regionach świata. Rośnie na Hawajach, Antylach i w Brazylii.

Cechy morfologiczne

To zimozielone drzewo dorasta nawet do 25 m wysokości. Liście są jajowatego kształtu, duże, skórzaste, osiągają 20 cm długości. Kwiaty wyrastają w krótkich, gęstych kwiatostanach. Ich płatki są ciemnoczerwone, fioletowe, żółte lub pomarańczowe. Oznaczają bardzo liczne, dłuższe pręciki, osiąga-

jące 3,5 cm długości. Owoce są jagodami o gruszkowatym lub podobnym do pigwy kształcie. Mają cienką, błyszczącą, woskową skórkę. Kiedy dojrzeją, mają różowy lub czerwony kolor z jasnozielonym pasowaniem. Biały, średnio soczysty miąższ przypomina trochę jabłko, ale ma słodko-kwaśny, słabo aromatyczny smak. Owoce dorastają do 8 cm długości.

Wskazówki dla hodowców

Roślina wymaga dużych ilości opadów, charakterystycznych dla gorącej strefy tropikalnej. Dobrze rośnie na stanowiskach słonecznych oraz lekko zacienionych. Na ogół rozmnaża się ją z nasion. Odmiany uprawne tej rośliny różnią się kształtem owoców. W uprawie drzewa owocują bardzo obficie nawet kilka razy do roku.

Zastosowanie

Owoce czapetki są spożywane na Hawajach w postaci suszu przygotowanego na słońcu. Po dodaniu cukru, goździków i innych przypraw można robić z nich desery, dżemy i galaretki. Gotowane lub duszone spożywane są jako jarzyna.

Czapetka pospolita

Syzygium jambos, syn. *Eugenia jambos*

Rodzina: mirtowate (*Myrtaceae*)

Występowanie

Czapetka pospolita pochodzi z Archipelagu Malajskiego. Uprawiana jest w tropikalnych regionach całego świata.

Cechy morfologiczne

Ten rozłożysty krzew lub drzewo o gęstych liściach dorasta do 12 m wysokości. Liście są skórzaste, zwisające, ciemnozielone i błyszczące z wierzchu, a jasnozielone, matowe od

spodu. Dorastają do 25 cm. Pachnące jasno-żółte kwiaty. W jednym kwiecie jest nawet do 400 pręcików. Owoce to jajowate, zielonkawe lub jasnożółte jagody dorastające do 4–5 cm długości. Miąższ jest żółtobiały, średnio twardy, o łagodnym, słodko-kwaśnym smaku.

Wskazówki dla hodowców

Czapetka pospolita rośnie w klimacie subtropikalnym i tropikalnym, w rejonie równikowym. Wymaga dużej wilgotności podłoża i sporej ilości opadów. Jest niezbyt odporna na suszę.

Zastosowanie

Nasiona i zielone części tego gatunku czapetki są trujące. Owoce jada się na surowo, kandyzuje lub przyrządza z cukrem. Można przygotowywać z nich dżemy, syropy i galaretki. Destylowany sok służy do przygotowywania wody różanej.

Czapetka wodnista

Syzygium aqueum

Rodzina: mirtowate (*Myrtaceae*)

Inna nazwa: czapetka indyjska

Występowanie

Roślina występuje na terenie Indii, Indochin, Malezji i Australii. Uprawiana jest też na wyspach Pacyfiku.

Cechy morfologiczne

To zimozielone drzewo dorasta do 20 m wysokości. Ma krótki pień i rozłożystą, okrągłą koronę. Podługowate, eliptyczne, skórzaste liście dorastają do długości 25 cm. Kremowe kwiaty mają długie pręciki. Owoce są gruszkowate, o błyszczącej, czerwonej skórce i białym miąższu o kwaśkowanym smaku. Osiągają do ok. 4,5 cm długości.

Wskazówki dla hodowców

Roślina wymaga wysokiej wilgotności powietrza i wysokich temperatur. Dobrze rośnie na przepuszczalnych, żyznych glebach. Ten gatunek czapetki można rozmnażać przez nasiona lub sadzonki wegetatywne.

Zastosowanie

Owoce spożywane na surowo wraz ze skórką dobrze gaszą pragnienie. Są używane do sałatek owocowych i do marynaty w zalewie słodko-kwaśnej.

Czeremcha pospolita

Padus avium

Rodzina: różowate (*Rosaceae*)

Występowanie

Czeremcha występuje powszechnie w Polsce. Porasta wilgotne lasy oraz brzegi rzek.

Cechy morfologiczne

To wysoka roślina (krzew lub drzewo), sięgająca maksymalnie 15–18 m wysokości. Na jej młodych gałązkach występują jasnobrązowe brodawki, dobrze widoczne na tle ciemnej, prawie czarnej kory. Kora wydzielą bardzo intensywny zapach. Liście są owalne, ząbkowane. Kwiaty o charakterystycznym, silnym zapachu wyrastają w zwisających gronach do 15 cm długości. Owoce to czarne, błyszczące pestkowce.

Wskazówki dla hodowców

Czeremcha zwyczajna może rosnąć w słońcu i w cieniu, najlepiej na glebach umiarkowanie wilgotnych, żyznych, świeżych, o dużej zawartości próchnicy.

Zastosowanie

Owoce czeremchy są jadalne, pozostałe części tej rośliny zawierają trującą amygdalinę. Owoce wykorzystywane są do produkcji przetworów (nalewek, soków, dżemów) o leczniczym działaniu.

Czereśnia 'Burlat'

Prunus avium 'Burlat'

Rodzina: różowate (*Rosaceae*)

C

Występowanie

Czereśnia 'Burlat' jest pospolitą w Polsce odmianą tego drzewa.

Cechy morfologiczne

Owoce tego gatunku czereśni pojawiają się na początku sezonu. Są błyszczące, ciemnoczerwonej barwy, bardzo słodkie i soczyste. Drzewa dają obfity plon.

Wskazówki dla hodowców

Czereśnia najlepiej rośnie na stanowiskach zasobnych w składniki pokarmowe, żyznych i głęboko uprawionych. Preferuje miejsca zaciszne, osłonięte od chłodnych wiatrów i nasłonecznione. Podczas ostrych zim może wymarzać. Czereśnie mają (w stosunku do innych roślin) zwiększone zapotrzebowanie na wapń. Dlatego też miejsca przeznaczone pod ich uprawę należy wzbogacić węglanem wapnia i obornikiem.

Zastosowanie

Ta wczesna odmiana czereśni zwykle spożywana jest na surowo, jako jedna z pierwszych owocujących w danym roku. Raczej rzadko przeznaczana jest na przetwory lub kompoty.

Czereśnia 'Poznańska'

Prunus avium 'Poznańska'

Rodzina: różowate (*Rosaceae*)

Występowanie

Gatunek występuje w Europie. Jest popularny w Polsce.

Cechy morfologiczne

Czereśnia 'Poznańska' jest drzewem owocowym o rozłożystym pokroju. Owocuje po 6–8 latach od posadzenia. Miąższ tego gatunku czereśni jest twardy i soczysty, skórka ciemnoczerwona.

Wskazówki dla hodowców

Drzewo wymaga głębokiej, piaszczysto-gliniastej gleby o dużej przepuszczalności. Nie toleruje gleb ciężkich, zwięzłych i wilgotnych, gdyż wówczas często choruje. Ze względu na pokrój nie nadaje się do małych ogrodów.

Zastosowanie

Czereśnia 'Poznańska' jest typową odmianą deserową. Można też przygotowywać z niej dżemy i galaretki.

Daktylowiec właściwy

Phoenix dactylifera

Rodzina: arekowate (*Arecaceae*)

Inna nazwa: palma daktylowa

Występowanie

Daktylowiec rośnie w subtropikalnych regionach suchych Azji i północno-zachodniej Afryki. Głównymi obszarami uprawnymi tej rośliny są Sahara i Bliski Wschód.

Cechy morfologiczne

Roślina dorasta do 30 m wysokości. Jej pień pokrywają zachodzące na siebie, włókniste pochwy liściowe. Pierzaste liście mają 5 m długości. Pojedyncze, wąskie listki osadzone na osi mają długość 20–40 cm. Kwiaty żeńskie są wiatropylne, zebrane w wiechowate kwiatostany o długości do 70 cm. Owoce daktyla są owalnymi, jednonasiennymi jagodami o barwie zbliżonej do brązowej lub czerwono-brązowej. Mięszk jest bardzo słodki, aromatyczny i miękki.

Wskazówki dla hodowców

Daktylowiec wymaga silnie nasłonecznionego stanowiska oraz głębokich, luźnych, dobrze nawodnionych gleb. Dobrze znosi również zasolenie podłoża. Słabiej owocuje po ulewnych deszczach. W oazach zwykle sadzone są okazy żeńskie, które potem zapyla się ręcznie. Palmy mogą dożyć do ok. 200 lat.

Zastosowanie

Owoce daktylowca mogą być przechowywane przez rok po schłodzeniu lub w klimacie bardzo suchym. Są spożywane świeże lub suszone. Przygotowuje się z nich marmolady, ciasta i inne słodkie, pasty, syropy oraz likiery. Młode liście rośliny są przyrządzane na jarzynę.